

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ

Реєстраційний № 24

Дата 31.10.24

КУРСОВА РОБОТА

з Міжнародної політики на тему:

“ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ТУРЕЧЧИНИ”

Студентки IV курсу, I групи

Денної форми навчання

Пузяк Людмили Міланівни

Керівник: викладач кафедри міжнародної політики

Панова Альона Олегівна

Національна шкала відмінно

Кількість балів: 100 Оцінка ECST A

Члени комісії :

Панов А.В. (підпис) (прізвище та ініціали)
Козаква М. (підпис) (прізвище та ініціали)
Савка В. І. (підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1: Теоретичні основи публічної дипломатії.....	5
1.1. Визначення та сутність публічної дипломатії.....	5
1.2. Історичний розвиток публічної дипломатії Туреччини в світі.....	7
Розділ 2: Публічна дипломатія Туреччини: контекст та стратегічні напрямки.....	10
2.1. Роль політичної влади в публічній дипломатії Туреччини.....	10
2.2. Позиція публічної дипломатії Туреччини у міжнародному конфліктологічному аспекті.....	13
2.3. Прояв публічної дипломатії Туреччини у внутрішньополітичних викликах.....	15
Розділ 3: Виклики та перспективи публічної дипломатії Туреччини в сучасному світі	19
3.1. Стратегія публічної дипломатії Туреччини з країнами Кавказького та Центральноазійського регіонів.....	19
3.2. Туреччина як модератор регіональних процесів для Європейського Союзу та України: виклики та можливості для зовнішньої політики.....	22
Висновки.....	26
Список використаних джерел.....	29

ВСТУП

Актуальність дослідження публічної дипломатії Туреччини зумовлена кількома ключовими чинниками, що визначають сучасний геополітичний контекст та роль Туреччини на міжнародній арені.

По-перше, Туреччина посідає стратегічне місце між Європою та Азією, що надає їй унікальні можливості для впливу на регіональні та глобальні процеси. У умовах зростаючих викликів, таких як міграційні кризи, тероризм та глобальні економічні зміни, активна публічна дипломатія Туреччини стає важливим інструментом у формуванні іміджу країни та налагодженні міжнародних зв'язків.

По-друге, в умовах нестабільності в сусідніх регіонах, таких як Близький Схід та Кавказ, Туреччина активно використовує публічну дипломатію для посилення своїх впливів та забезпечення національних інтересів. Ця діяльність включає культурні, економічні та інформаційні кампанії, що сприяють зміцненню двосторонніх відносин та регіональної стабільності.

По-третє, розуміння особливостей публічної дипломатії Туреччини є важливим для аналізу її зовнішньої політики, що еволюціонує під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. Вивчення цих аспектів дозволяє оцінити, як Туреччина адаптується до змін у міжнародному середовищі та які методи використовує для досягнення своїх цілей.

Метою курсової роботи є всебічний аналіз особливостей публічної дипломатії Туреччини, вивчення її стратегій, інструментів та впливу на міжнародні відносини. Об'єктом дослідження є трансформація традиційної дипломатії.

Предметом курсової роботи є публічна дипломатія Туреччини як складова її зовнішньої політики.

Методи дослідження. У курсовій роботі використано аналіз документів, контент-аналіз, порівняльний аналіз, інтерв'ю та опитування, кейс-стаді, історичний аналіз, системний підхід.

Відомими дослідниками, що займались вивченням цього питання є Ахмет Давутоглу, Махмуд Куру, Алі Мехмет Оздемір, Зехра Март, Нурі Гюндер.

Структурно робота складається зі вступу, трьох розділів, 7 підпунктів, висновків, списку використаних джерел.

У першому розділі розглядаються основні поняття та визначення публічної дипломатії, її роль і значення у міжнародних відносинах. Описуються ключові теоретичні підходи, механізми реалізації публічної дипломатії, а також інструменти та методи, які використовують держави для формування позитивного іміджу та впливу на міжнародну громадську думку.

У другому розділі аналізуються історичні та політичні контексти, в яких формувалися стратегічні напрямки турецької публічної дипломатії. Окрему увагу приділено ініціативам, які Туреччина реалізує у відносинах із сусідніми країнами та в глобальному контексті, а також важливості культурної дипломатії.

У третьому обговорюються актуальні виклики, з якими стикається Туреччина в реалізації своєї публічної дипломатії, такі як геополітичні зміни, конкуренція з іншими державами та внутрішні проблеми. Розглядаються також можливості для зміцнення публічної дипломатії Туреччини в умовах глобалізації, нових технологій та змін у міжнародному середовищі.

Розділ 1. Теоретичні основи публічної дипломатії

1.1. Визначення та сутність публічної дипломатії

Поняття «дипломатія» виникло багато століть тому. Під дипломатією розуміють переговори між учасниками, які намагаються досягти певних цілей. У контексті міжнародних відносин дипломатія – це метод, за допомогою якого держави взаємодіють та намагаються досягти своїх національних інтересів [12]. Держави, як центральні актори у міжнародних політичних відносинах, діють виключно у власних інтересах і прагнуть отримати владу для самозбереження. Аби досягти бажаного, вони будують стратегічні відносини між собою, створюють союзи. Вразливість держав, спільні інтереси та усвідомлення переваг торгівлі спонукають їх брати участь у дипломатії [5]. Дипломатія як метод використовується для запобігання війни та насильства, розв'язання глобальних проблем та сприяння торгівлі. З цією метою, держави відкривають посольства, консульства, засновують дипломатичні місії. Функцію посередництва у міжнародних політичних відносинах виконують численні міжнародні організації.

Всупереч тому, що держави продовжують прагнути міжнародної безпеки, у межах багатосторонньої дипломатії, вони також намагаються знайти правильне розв'язання світових проблем. І саме дипломатія дозволяє державам брати участь у діалозі, йти на компроміс та досягати домовленостей. Такий спосіб здійснення дипломатії можна назвати традиційним. Пізніше виникло безліч стереотипів, пов'язаних з традиційною дипломатією, зокрема щодо її функціонування. Наприклад, коли люди думають про дипломата, то часто уявляють собі чоловіка у гарному костюмі, який виконує важливі соціальні функції та володіє великою кількістю конфіденційної інформації [4, с. 124]. Класична дипломатія розглядається як формальна сфера діяльності, що частіше відбувається у вузьких, ніж у широких колах громадськості [5].

Часто довготривалі поїздки вимагали від дипломатів вміння адаптуватися та приймати самостійні рішення [1, с. 137]. Що стосується посольств, вважалося, що їхня кількість за кордоном безпосередньо пов'язана з розташуванням, яке держава займає на міжнародній арені, а тому країни прагнули розширити їхню географію [5]. В іноземних представництвах та міжнародних організаціях також високо цінувалося живе спілкування.

Однак, коли глобалізація та технології почали змінювати світ, змінилася і традиційна дипломатія. Впродовж останніх двох століть відбулися докорінні зміни у системі міжнародних політичних відносин: активне збільшення кількості суб'єктів міжнародних відносин (держав, міжнародних урядових та неурядових організацій), а, отже, і кількості глобальних проблем, які потребують спільного розв'язання; спроби створити умови для мирної взаємодії між країнами шляхом формування міжнародних організацій і союзів держав; постійні процеси глобалізації, як процесу всесвітньої економічної, політичної, культурної та релігійної інтеграції та уніфікації; збільшення кількості загроз, зокрема загрози тероризму; зміщенням економічного центру зі Сполучених Штатів Америки до Китаю та Індії; численні спроби створення позитивного іміджу держав за допомогою нового напрямку традиційної дипломатії – публічної дипломатії; зростання ролі новітніх інформаційно-комунікаційних технологій та засобів масової інформації у сучасній дипломатії, як результат – генеза цифрової дипломатії [14, 77].

Унікальність сучасної політичної організації (точніше, реорганізації) світу полягає у тому, що усі ці процеси відбуваються одночасно, посилюючи дію один одного. У науці існує три підходи до розуміння трансформації традиційної дипломатії: У зв'язку з активністю недержавних акторів і розвитком громадянського суспільства дипломатія у сучасних умовах замінюється міжнародною діяльністю військових і соціальних працівників, представників неурядових організацій [4, с. 202]. Отож, традиційна дипломатія фактично зникає. Сучасна дипломатія не зазнає жодних разючих

змін. Тому ті форми та методи, які були напрацьовані протягом століть, залишаються дієвими й нині. Сьогодні світ зазнає кардинальних змін і вимагає якісно нових підходів до розв'язання міжнародних питань. При цьому дипломатія не зникає, замінюючись іншими типами взаємодії, а створює нові напрями та форми [1, с. 178].

Третій підхід, як своєрідна альтернатива, видається найбільш обґрунтованим, оскільки активність недержавних акторів, обумовлена більшою мірою можливостями інформаційних і комунікаційних технологій, різко зросла. І саме новітні ІКТ, які дозволяють легко взаємодіяти з широкими масами, посприяли розвитку такої нової форми традиційної дипломатії, як публічна дипломатія.

Отож, сучасні міжнародні політичні відносини змінюються, і якщо ще донедавна головним інструментом зовнішньої політики вважалася жорстка сила: військова міць, економічний і технічний потенціал, то сьогодні значно важливішими факторами впливу є ідеологічна переконливість і культурна привабливість, аніж володіння ядерною зброєю чи економічний успіх. І дипломатія, яка тісно пов'язана з цими змінами – публічна дипломатія – як додатковий спосіб реалізації зовнішньополітичних цілей держави набуває особливої актуальності.

1.2. Історичний розвиток публічної дипломатії Туреччини в світі

З огляду на зміни в зовнішній політиці Анкари за останні роки, публічна дипломатія турецької держави є цікавим кейсом для дослідження. Розташована на роздоріжжі між Європою та Азією, Туреччина здобула прекрасну можливість просувати свій політичний порядок денний у багатьох куточках світу й прагнути до регіонального лідерства як на Близькому Сході, так і до ширшого впливу в рамках євроатлантичного простору.

Багатогранність турецької публічної дипломатії зумовлена також гібридним характером уряду Реджепа Таїпа Ердогана, який, попри своє дедалі більше тяжіння до авторитаризму, все ж прагне підвищувати привабливість держави

на міжнародній арені вже такими звичними засобами м'якої сили.

Зусилля Анкари з розбудови ресурсів публічної дипломатії знайшли своє відображення у фахових рейтингах: зокрема в Soft Power 30 країна посіла 29 місце, а в списку Brand Finance Global Soft Power Index – 22. Звісно, у м'якої сили держави попереду довгий шлях, однак уже можна виділити певні як успішні кроки, так і прорахунки.

У цьому підпункті описано, як розвивалася публічна дипломатія Туреччини, яку роль відіграє іслам у стратегії м'якої сили держави, що вона робить для досягнення (між)регіонального лідерства, а також як посередницькі зусилля Анкари сприяють її позитивному іміджу на міжнародній арені.

Турецьке сприйняття м'якої сили з часів ліквідації Османської імперії до сучасних днів суттєво змінилося. У ХХ столітті зовнішня політика Анкари характеризувалася так званим «севрським синдромом» (від назви мирного договору між Туреччиною та Антантою, укладеного після Першої світової війни) – уявленням про те, що повоєнна країна через політику держав-переможниць, що мали свої погляди щодо нового розподілу територій колишньої Османської імперії, оточена ворогами, через що повинна в зовнішній політиці робити більший акцент на гарантуванні своєї національної безпеки. Тому модерна зовнішня політика Туреччини характеризувалася переважно категоріями політичного реалізму: нарощення безпекового потенціалу, обмежена участь у регіональному та глобальному політичному/економічному балансі сил під егідою США.

Однак розпад Радянського Союзу й біполярної системи міжнародних відносин відкрив для Туреччини можливість для відновлення свого політичного лідерства. Курсові на поживлення зв'язків із регіональними гравцями, зокрема засобами м'якої сили, країна завдячує насамперед тогочасному президентові Тургуту Озалу (1983-1991).

Сучасна публічна дипломатія Анкари бере свій початок з 1992 року, коли було створено Турецьке агентство співробітництва й розвитку (ТІКА).

Його головною метою було сприяння кооперації з численними тюркомовними державами та сусідами Туреччини в широкому спектрі сфер, а саме економічній, культурній, торговельній, соціально-політичній, освітній тощо.

Крім того, робота агентства була зосереджена на наданні підтримки, зокрема фінансової, тюркомовним країнам. Ефективність діяльності ТІКА прямо пропорційно залежала від успішності Туреччини як держави й зовнішньополітичного гравця: у 2000-х роках економічна та політична активізація країни, а також розгортання її євроінтеграційного курсу дала агентству змогу стати потужним інструментом просування іміджу Анкари за кордоном.

У 2007 році для пропагування культурної дипломатії Туреччини на міжнародному рівні було створено Фонд імені Юнуса Емре. Його основним завданням є поширення турецької мови й культури за кордоном, а також проведення науково-освітніх заходів. Діяльність фонду охоплює чотири сфери, а саме культурну дипломатію, викладання турецької мови, що є основним напрямом, а також мистецьку та науково-освітню діяльність. Починаючи з 2009 року, мережа культурних центрів Фонду Юнуса Емре поширюється на понад 63 країни.

2010 рік відзначився появою Управління публічної дипломатії, спрямованого на покращення ефективності механізму здійснення турецької м'якої сили й координації роботи між державними відомствами, що провадять діяльність у цій царині. У 2018 році центр було переформатовано в Управління комунікацій Офісу Президента Турецької Республіки.

У 2021 році урядом держави було оприлюднено «Національний план дій із питань публічної дипломатії, який став першим стратегічним документом у цій галузі зовнішньої політики. Одними з ключових для Туреччини аспектів стала боротьба з «антитурецькою дезінформацією» (під чим варто розуміти позицію, що суперечить урядовій), а також зміцнення національного бренду та репутації держави за кордоном.

Розділ 2: Публічна дипломатія Туреччини: контекст та стратегічні напрямки

2.1. Роль політичної влади в публічній дипломатії Туреччини.

У Туреччині склався режим, за яким політична влада перебуває в руках військових і армії, і який називається мілітократія. Перш, ніж безпосередньо перейти до викладу заявленої теми, спробуємо визначити сам термін «мілітократія». Можна говорити про ситуацію, коли керівництво країни складається головним чином із військових і представників служби безпеки², для яких найбільш характерними рисами є невдоволення з приводу падіння колишнього престижу держави й втрати її колишньої впливовості. Мілітократичний спосіб управління державою є доволі розповсюджений на Близькому Сході, а також в інших частинах незахідного світу, простір якого рясніє подібними прикладами.

Туреччина не була винятком і також пережила цю стадію розвитку. Основна особливість даних режимів полягає в тому, що військові або безпосередньо володіють всією повнотою влади, або в будь-який момент захоплюють владу за допомогою перевороту. Цивільні особи перебувають при владі до тих пір, поки вони діють відповідно до вимог військових. На практиці ж управління країною фактично здійснюють військові. У зв'язку із зазначеним, на порядку денному постають такі поняття, як «переворот» і «путч». У цьому питанні ми підтримуємо думку російського політолога Бориса Вишневського, який визначив поняття «переворот» у зв'язку з розпуском парламенту в Росії в 1993 році наступним чином: «Путчем називається невдалий державний переворот. Вдалий переворот називається поетапною конституційною реформою». Сумніви щодо реалізованої в Туреччині демократичної моделі розвитку з'явилися у зв'язку з деякими подіями кінця 2013 року. Серед більшменш відомих у першу чергу назвемо зіткнення навколо парку в центрі Стамбулу, коли влада замість того, щоб прислухатися до думки людей, що вийшли на вулиці, обрала метод

ігнорування й насилля, назвавши невдоволення людей змовою, організованою закордонними ЗМІ, зовнішніми силами з метою послабити уряд.

По-друге, в країні вибухнули корупційні скандали на вищому рівні. У політичній науці режими, за яких корупційні правопорушення набувають системного характеру, називаються клептократією [4]. Цей термін походить від поняття «клептоманія», який передбачає хворобливу схильність до крадіжок. Подібні клептократичні режими засновані на зростанні впливу утримуваних владою політиків і їх особистого благополуччя шляхом отримання особистої вигоди через державний апарат. Державна скарбниця при цьому використовується як особистий сейф управлінців. У цьому зв'язку слід зауважити, що турецька політична модель ледь позбувшись мілітократії, не перейшла до демократії, а опинилася в пастці клептократії.

Припущення про переворот і міжнародні змови, які методично, регулярно озвучуються турецькими ЗМІ, насправді підтверджують, що існуючий в Туреччині режим можна визначити не тільки як клептократія. Влада, яка у свідомості людей конструює все нові страхи і привертає увагу населення до внутрішніх і зовнішніх небезпечних елементів, можна назвати конспірократією [5]. І в цьому сенсі конспірократія виконує тактичну функцію, забезпечуючи гарантію збереження клептократії. Якщо кожна проблема, що виникає, і кожна опозиція, що критикує діючу владу, презентуються громадській думці як частина певної змови, це означає, що в процесі управління даною країною бере участь конспірократія. Нестабільність внутрішньополітичного життя Туреччини підживлюється постійною боротьбою між провідними політичними силами країни: Партією справедливості і розвитку, Народно-республіканською партією та Партією націоналістичної дії. Правляча Партія справедливості і розвитку (ПСР) захищає ісламські принципи та одночасно проводить соціальну й секулярну політику. Народно-республіканська партія заявляє про свою прихильність принципам Кемаля Ататюрка, а Партія націоналістичної дії пропагує

націоналізм і зосереджує увагу на перевазі турецької нації та турецької культури.

Загальне невдоволення в країні можна пояснити тим, що народ втомився від багаторічного протистояння олігархічних кланів і світських рухів, жорсткого поділу політиків на кемалістів і ісламістів. Хоча прем'єр-міністрові Р. Ердогану вдалося об'єднати суспільні традиції, співіснування ісламу з ознаками демократії: прем'єр уміло поєднував м'яку ісламську риторичку з економічним лібералізмом, послабленням політичних заборон і щирим бажанням приєднатися до Європейського Союзу. Однак, як стверджують турецькі оглядачі, за демократичним фасадом поступово демонтувалася стара Туреччина: був «очищений» і змінений суддівський склад, під контроль потрапили всі великі медіа-групи, були ізольовані непідконтрольні генерали, реформовано освіту з ухилом на ісламізацію тощо . У цьому зв'язку особливу увагу привертає оновлений зовнішньополітичний курс Турецької Республіки, який визначається такими основними факторами:

- здійснення політики добросусідства з прикордонними державами: реалізація концепції «нуль проблем із сусідами»;
- послідовне зміцнення двосторонніх та багатосторонніх відносин з багатьма країнами світу;
- поглиблення політичного діалогу та розвиток торгівлі.

Нагадаємо, що Туреччина є повноправним учасником ООН і єдиною мусульманською країною-членом НАТО.

Туреччина прагне підтримувати добросусідські відносини з Іраном, розвивати торговельно-економічні відносини з Російською Федерацією, Китайською Народною Республікою та іншими країнами. Досить згадати розширення турецькоіранського торговельно-економічного співробітництва, що дозволило значно поліпшити політичні відносини цих двох регіональних наддержав. У той же час важко назвати успішною і позитивно охарактеризувати реалізацію зовнішньополітичної концепції «нуль проблем із сусідами». Вірменське, грецьке і кіпрське питання заморожені, через сирійську проблему ускладнилися взаємини з Іраном. Протягом багатьох

років Туреччина наполегливо веде переговори про вступ до Євросоюзу. Однією з перешкод на шляху до євроінтеграції Туреччини є кіпрська проблема, яка, фактично, блокує просування турецького питання до членства в ЄС.

2.2. Позиція публічної дипломатії Туреччини у міжнародному конфліктологічному аспекті.

Особливе місце в турецькій політиці займає питання геноциду вірмен, яке періодично привертає увагу міжнародної громадськості. Нагадаємо про погіршення в цьому зв'язку відносин Туреччини з Францією, коли президент Франції Ніколя Саркозі прийняв закон про введення кримінальної відповідальності за заперечення геноциду вірмен у Туреччині. У відповідь Туреччина відкликала свого посла з французької столиці. Слід зазначити, що громадська думка у Франції визнає проблему геноциду вірмен, хоча не вважає її вкрай загостреною. Спостерігається погіршення відносин Туреччини з Сирією, а також з Ізраїлем. З подіями в Сирії пов'язане загострення внутрішньополітичної ситуації в Туреччині, де урядові сили почали успішніше діяти проти збройної опозиції.

У зв'язку з вищезазначеним зауважимо, що одним з мотивів протесту проти лідируючої Партії справедливості і розвитку (ПСР) є ворожість багатьох верств турецького населення по відношенню до США і Європейському Союзу, які сприймаються як такі, що ставлять під удар незалежність країни. Зрозуміло, опозиція засуджувала і Ізраїль, як уособлення імперіалістичного Заходу, однак, ситуація змінилася і змінилася риторика правлячої партії з метою посилення свого впливу і переорієнтацією із Заходу на Схід. Таким чином можна констатувати, що не спромігшись приєднатися до Європи, Туреччина почала боротьбу за лідерство в мусульманському світі. Зневірена щодо приєднання до Європейського Союзу, правляча партія Р. Ердогана ПСР поступово наближає країну до альтернативного шляху – до ісламу[8].

Турецька Республіка у поліцентричному світі XXI століття постала перед низкою доволі небезпечних зовнішньополітичних невирішених проблем, у тому числі й територіальних міжнародних спорів. Серед них – комплекс морських, повітряних і територіальних суперечок з Грецією в Егейському морі; питання про статус Північного Кіпру; боротьба за контроль над водами Верхнього Євфрату. Проти турецьких гідрологічних проектів у цьому регіоні висловлюють протест Сирія та Ірак, оскільки турецькі греблі приводять до нестачі води в її сусідів. Здавалося б, певний прогрес був досягнутий у переговорному процесі з Вірменією.

Швейцарські посередники сприяли підписанню у м. Цюріху 10 жовтня 2009 року угоди між Вірменією і Туреччиною про відновлення дипломатичних відносин. Однак, жодна зі сторін не ратифікувала цю угоду і зближення залишилося лише заявленим на папері. Причиною такої ситуації, що скоріше було приводом, турецька влада офіційно назвала «вибухові розробки на прикордонних кар'єрах у Вірменії, що загрожує середньовічним руїнам міста Ані», розташованому на турецькій території поблизу вірменського кордону з протилежного боку долини Арпачай (Аграсау, вірмен. – Ахурян).

Неофіційною причиною, як можна припустити, стала негативна реакція Азербайджану на турецько-вірменське зближення: МЗС Азербайджану заявило, що нормалізація відносин Єревану і Анкари щодо врегулювання Карабахського конфлікту «кидає тінь на братерські відносини між Туреччиною і Азербайджаном». Незважаючи на важливість «відкриття всіх кордонів і комунікацій», у Баку вважають, що це рішення ставить під сумнів мир і безпеку в регіоні.

Геноцид вірмен залишається важливим питанням у турецькій політиці, впливаючи на відносини з країнами, такими як Франція. Це призводить до дипломатичних конфліктів, особливо після прийняття законів про заперечення геноциду. Погіршуються також відносини Туреччини з Сирією та Ізраїлем, що підсилює внутрішню напругу.

Опозиція в Туреччині часто виступає проти впливу США та ЄС, що спонукає правлячу партію адаптувати свою риторичку. Туреччина стикається з численними зовнішніми викликами, включаючи територіальні суперечки з Грецією та конфлікти з сусідніми країнами. Попри спроби нормалізації з Вірменією, угода залишилась нератифікованою через реакцію Азербайджану. Таким чином, зовнішня політика Туреччини виявляється складною через історичні образи та сучасні конфлікти.

2.3. Прояв публічної дипломатії Туреччини у внутрішньополітичних викликах.

Туреччина опинилася перед викликом як внутрішньополітичних, так і зовнішніх проблем. Серед таких – найбільш небезпечних для цілісності країни, є проблема курдських сепаратистів. Даний конфлікт істотно зачіпає національні інтереси Туреччини, створивши зону нестабільності в регіоні, безпосередньо загрожує національній безпеці країни. Туреччина з побоюванням ставиться до спроб Іраку й Сирії стримувати Анкару, діючи через курдських бойовиків. Нагадаємо, що курди є найбільшою у світі нацією, що не отримала самовизначення. Туреччина й донині здійснює військові операції на території Іраку проти курдів. З часу початку повстанської боротьби курдів-сепаратистів у 1984 році турецькі війська здійснили десятки рейдів у Північний Ірак, у результаті чого постраждали десятки тисяч курдів.

Курдська питання тісно пов'язане з загальними регіональними проблемами. Від його розв'язання залежить також і майбутнє Іраку, який має визначити ступінь автономії іракського курдського регіону, що у свою чергу може вплинути на турецьких курдів. Нагадаємо, що в Туреччині чисельність курдського населення стрімко зростає, вони становлять третину населення країни і половину його приросту, а число етнічних турок скорочується. Із збільшенням чисельності посилюються вимоги курдів про самовизначення й створення власної держави.

Для забезпечення регіональної безпеки, економічної та геополітичної стабільності Турецька Республіка намагається вирішити курдську проблему всіма можливими на сьогоднішній день засобами. Саме в курдському питанні Р. Ердогану вдалося досягти певних успіхів: прем'єр вибачився перед зааалавітами [9] і курдами за різанину 1937-1938 років у Дерсімі (Dersim), примирився з Курдської робочої партією, яка зобов'язалася вивести збройні загони з турецької території на південному сході. При цьому привертає увагу риторика прем'єра: усі ці позитивні кроки супроводжувалися поширенням гасла про єдиний «османський народ», єдине поняття, що здатне об'єднати турків і курдів. Туреччина, налагодивши переговорний процес з «власними» курдами, які проживають на її території, у той же час висловила заклопотаність з приводу статусу курдів в Іраку (2009 р.).

Курдська проблема є ахіллесовою п'ятою Туреччини, використовуючи яку турецькі недоброзичливці можуть впливати не тільки на внутрішнє становище в цій країні, але й безпеку всього регіону. Слід зазначити, що на початку XXI століття турецька зовнішньополітична стратегія переживає перехідний період. Зміна стратегії викликана тим, що країна більше не обмежена рамками «холодної війни», їй не потрібно бути частиною будь-якого альянсу. Однак, її основи самостійної регіональної політики ще не закладені. Туреччина не може контролювати весь регіон, але разом з тим і не може не реагувати на існуючі виклики її безпеці.

Показовим у цьому плані став останній інцидент, пов'язаний з Сирією – географічним сусідом Туреччини. У даній ситуації Анкара зайняла наступну позицію: турки утримуються від відкритих дій щодо Сирії, але мобілізують всі сили на випадок, якщо ситуація вийде з-під контролю. Ситуація в сирійському питанні ускладнюється ще й наявним територіальним конфліктом між Сирією та Туреччиною. Нагадаємо, що перед скасуванням французького мандата наприкінці тридцятих років минулого століття Туреччина захопила частину сирійської території – Александреттський санджак, населений на 40% турками. Цей район на

узбережжі Іскендерунської затоки Середземного моря нині є турецькою провінцією (мулом) Хатай, історично відомий як Александреттський санджак (грецька назва Іскендерун).

Сирійська нестабільність негативно віддзеркалилась і на економічних інтересах Туреччини. Різко скоротився торговельний оборот між Туреччиною і Сирією. Згідно з останньою інформацією, у 2013 році за обсягами торговельно-економічного співробітництва Сирія посіла 49 місце, хоча ще у 2010 році вона була на дев'ятнадцятій позиції в списку країн-імпортерів турецької продукції. У грошовому еквіваленті наведемо наступні цифри: у 2010 році Туреччина експортувала до Сирії товарів на суму в 1 млрд. 854 млн 742 тис. доларів США, а у 2011 році ця сума скоротилася майже на 250 млн. доларів. Основною причиною уповільнення турецького експорту є внутрішня нестабільність сирійської держави [10].

До вищезгаданих проблем додається досить гостре питання нестачі в регіоні водних ресурсів та їх розподілу. У Турецькому Курдистані розташований весь гідропотенціал басейнів річок Тигр і Євфрат, від якого залежить Ірак і Сирія. Названі країни зобов'язалися ще в 1946 році повідомляти одне одного про реалізовані на своїх територіях гідропроєкти. У 1980 році для цих цілей було створено Спільний технічний комітет (СТК) з питання Тигру і Євфрату, на який покладено функцію розподілу квот на воду. У 1990 році СКТ визначив потреби трьох країн басейну на воду Євфрату та Тигру. Однак Туреччина самостійно розробила і почала реалізацію грандіозного Проекту Південно-Східної Анатолії (ПСА), який оцінювався в 32 млрд. доларів США.

Проектом передбачено будівництво 22 гребель, 19 великих ГЕС і збільшення площі зрошувальних турецьких земель на 1,7 млн гектарів. У результаті часткової реалізації проекту виробництво електроенергії досягло 27 млрд. кВт-год. на рік, що склало більше половини всієї виробленої в Туреччині електроенергії.

Дешева електроенергія, вироблена в Курдистані в рамках Проекту

ПСА, стимулювала у 1990-ті роки економічний бум і різке зростання промислового виробництва в Туреччині [11]. Водночас, ситуація з водою викликала масу проблем у сусідніх з Туреччиною Іраку і Сирії. За оцінками експертів, повна реалізація Проекту ПСА зменшить річковий стік до Сирії на 50%, що вже підтверджується. Оскільки єдиними джерелами води в Сирійській пустелі є річки, що стікають з гір Курдистану. Сирія глибоко залежить від проектів, що реалізуються в Туреччині. Водночас, плани Сирії з будівництва власних нових гребель через зменшення стоку Євфрату, одна з яких повинна була повернути русло річки Тигр, загрожують іракським ГЕС. У 2007 році в Дамаску на черговому засіданні СТК по Тигру і Євфрату сирійська і іракська сторони висловили стурбованість відновленням будівництва ще однієї турецької греблі Проекту ПСА – Ілісу, оскільки запуск цієї греблі зменшить стік річки Тигр до Іраку. Ірак намагався захистити свої інтереси, однак турецька сторона відкинула іракські доводи як неприйнятні. В арабському світі такі дії Туреччини однозначно оцінювалися як навмисне позбавлення арабських країн вод Тигру і Євфрату.

Розділ 3. Виклики та перспективи публічної дипломатії Туреччини в сучасному світі

3.1. Стратегія публічної дипломатії Туреччини з країнами Кавказького та Центральноазійського регіонів.

Особливі відносини складаються в Туреччині з іншим сусідом – Іраном. Не будемо згадувати про багаточисельні війни між країнами за прилеглі території Вірменії, Азербайджану, Грузії, Курдистану та Іраку. Нині, у XXI столітті на порядок денний виходить боротьба двох держав за лідерство в регіоні. Хоча іранський сучасний правлячий режим сприймається в нинішній Туреччині як дружній, геополітичні інтереси двох країн є протилежними. Союз між сунітською Туреччиною і шіїтським Іраном важко уявити міцним, оскільки існує доволі глибокий релігійний конфлікт між двома гілками ісламу, це – по-перше. І, по-друге, сунітська Туреччина не може собі дозволити активно підтримувати шіїтський ядерний Іран, оскільки його ядерні ракети радіусом дії у 2000-2500 кілометрів здатні вразити Стамбул. Таку ситуацію Туреччина змушена розглядати як небезпечну, й вважає її прямою загрозою. Вірогідно, така небезпека підштовхнула Туреччину до розгляду важливого питання про майбутню ядерність Туреччини.

Одним з перших кроків на цьому шляху можна розглядати побудову в країні атомної електростанції. Турецький уряд обрав японсько-французький консорціум для будівництва атомної електростанції на Чорноморському узбережжі. Японсько-французький консорціум має намір розпочати будівництво чотирьох реакторів потужністю 1,100 мегават (менша за розміром та менш дорога версія європейських герметичних реакторів третього покоління). Вартість проекту оцінюється приблизно у 22 млрд. дол. США. За деякими припущеннями, саме японська сторона розглядає можливість надання коштів на реалізацію Туреччиною цього масштабного проекту.

Згідно з попередніми оцінками, будівництво атомної електростанції може розпочатися у 2017 році та завершитися до 2023 року [12]. Невдала спроба набуття членства в Європейському Союзі, зміна матриці турецько-американських відносин, звільнення від радянської залежності в результаті зникнення СРСР привели Турецьку Республіку до потреби формування нової зовнішньополітичної стратегії. У нову основу цієї стратегії закладені такі фактори, як відсутність явних зовнішніх загроз, високі темпи внутрішнього економічного зростання, наявність найсильнішої армії в регіоні і наявність слабких сусідів.

У Кавказькому регіоні – нещодавнє російське вторгнення в Грузію (2008 рік), перманентний конфлікт між Вірменією та Азербайджаном. На Балканах після закінчення трагічної війни в Косово спостерігається стагнація економіки і, як наслідок, потенційна нестабільність. Досить цікаву зміну конфігурації політичних сил ми спостерігаємо на Кавказі. Три країни – Туреччина, Азербайджан і Грузія зміцнили свій союз, підписавши Тристоронню декларацію в Трабзоні (2012 р.), що свідчить про всезростаючу економічну і стратегічну взаємозалежність цих держав. У червні 2012 року міністри закордонних справ країн трійки заявили про зобов'язання підтримувати одне одного в міжнародних організаціях, і в першу чергу в євроатлантичній інтеграції.

Декларація також підтвердила прихильність трійки поважати суверенітет одне одного, територіальну цілісність і непорушність кордонів. Союз трьох держав намітився ще на початку 1990-х років і спирався на транзитну взаємозалежність у питанні постачань енергоносіїв (Баку – Тбілісі – Джейхан (БТД), Південно-Кавказький трубопровід та інші проекти). Економічна та політична стратегія Анкари залежить від стабільного і об'ємного потоку вуглеводнів з Азербайджану і в цілому Каспійського регіону, щоб не тільки забезпечити Туреччину необхідною енергією, а й віднайти диверсифікаційні шляхи для країн ЦСЄ, минаючи проблемну Росію.

Таким чином три країни виступили б як міст для євроатлантичної

інтеграції, розширивши її вплив на території – до Каспію. Ідеї «моста» були викладені в книзі міністра закордонних справ Туреччини А. Давутоглу «Стратегічна глибина» (Stratejik Derinlik, 2001 р.), де стратегічна глибина припускає переорієнтацію турецької зовнішньої політики із Заходу на Близький Схід, Балкани і Кавказ.

Саме ці регіони, що названо об'єктами стратегічної глибини, покликані перетворити Туреччину в самостійний полюс сили. У цій схемі Азербайджану випала відповідальна роль забезпечення енергоресурсами, тобто стати основою турецької стратегії. Грузія увійшла до трикутника в якості природної сполучної ланки між Туреччиною та Азербайджаном. Для самої Грузії співпраця з Туреччиною, членом НАТО і учасником зони вільної торгівлі з ЄС, може слугувати певним вікном в Євро-Атлантику.

Таким чином, трилатералізм пояснюється зростаючою потребою Туреччини в енергоресурсах, енергетичною здатністю Азербайджану і участю Грузії для з'єднання двох держав [13]. Співпраця поступово поглиблюється: поза Трансадриатичним газопроводом (ТАП) у 2012 році оголошено про будівництво ще одного ТрансАнатолійського трубопроводу (ТАНАП), а у наступні роки передбачається завершити проект будівництва залізниці Баку – Тбілісі – Карс (БТК), що є гарантією поставки енергоносіїв до Європи. БТК крім того виступає єдиною ланкою Євразійського залізничного коридору між Лондоном і Шанхаєм – альтернативою Транссибірської магістралі Росії. Президент Туреччини закликав учасників трійки завершити створення зони вільної торгівлі, що вже підтверджується домовленостями Туреччини з Грузією й Азербайджаном¹⁴. Результати об'єднаних зусиль вже відчутні: Грузія й Азербайджан до того ж поза згаданим енергетичним фактором вирішують проблему озброєння своїх армій. Створена двостороння турецько-азербайджанська робоча група для співпраці з виробництва військової техніки (безпілотних літаків, звичайних літаків і бронетехніки). Турецька сторона виступає не тільки як консультант, але й як учасник всіх оборонних проектів. Три держави провели перші тристоронні

військові навчання, планують у майбутньому взяти участь у навчаннях з НАТО.

Таким чином, політико-дипломатичний трилатералізм має позитивні наслідки для всіх його учасників, вузькі національні інтереси яких стали загальними інтересами широких переваг всієї трійки. Таким чином, трійка фактично ізолювала Вірменію від трубопроводів і залізниці, а також розширює турецький вплив у регіоні, на який претендує Росія та яка намагається здійснювати на Кавказі власну владну політику. Не дивно, що саме Туреччина зацікавилася цим, далеким від стабільності регіоном з метою заповнити вакуум безпеки, що викликало невдоволення Москви. Не слід також забувати, що в згаданому трикутнику існують і свої проблеми. І Азербайджан, і Туреччина залежать від російського ринку та енергоносіїв. Глибоко різняться країни і своїм менталітетом: православна Грузія і мусульманські Туреччина і Азербайджан. Таким чином, сторонам трійки необхідний час для поглиблення взаєморозуміння. Хоча не виключено, що після певних подій Москва займе в питанні Кавказу жорсткішу позицію, щоб не випустити з своїх рук настільки важливий для Росії геостратегічний регіон. У контексті посередництва у врегулюванні регіональних конфліктів та зміцнення своєї ролі й покращення безпекової ситуації в регіоні Туреччина свого часу виступила посередником у врегулювання конфлікту між Пакистаном та Афганістаном.

3.2. Туреччина як модератор регіональних процесів для Європейського Союзу та України: виклики та можливості для зовнішньої політики.

У цілому, позиціонуючи себе модератором процесів порозуміння між або всередині «проблемних» країн регіону, Турецька Республіка вкотре продемонструвала здатність знаходити спільну мову з усіма причетними сторонами (що не завжди можуть собі дозволити країни Заходу), і, відповідно, здійснювати певний вплив на розгляд цих процесів на світовому

рівні та прийняття відповідних рішень. В аналітичних колах досить часто зустрічається думка про те, що Туреччина, у силу своєї наростаючої сили, буде формувати інший курс зовнішньої політики, акцентуючи свою увагу в більшій мірі на Схід і, у міру досягнення своїх цілей, Анкара буде поступово витіснити США і Захід із «зони своїх інтересів».

Однак, доти Туреччина балансуватиме між інтересами своїх стратегічних партнерів – США, Європи і Росії. Вже зараз Анкара виявляє самостійність у зовнішній політиці та виборі дипломатичного інструментарію. Особливо якщо брати до уваги наростаюче співробітництво Туреччини й Ірану в енергетичній сфері усупереч попередженням США. І це, безумовно, не може не вказувати на подальше корегування зовнішньої політики і дієвої дипломатії Турецької Республіки в майбутньому. Політичне керівництво Турецької Республіки чітко усвідомлює, що успішну зовнішню політику можна проводити лише за умови наявності сильної дипломатичної служби [15].

Додаткове фінансування зовнішньої політики Турецької Республіки в складних посткризових умовах свідчить про важливість, яка надається урядом країни питанню турецької присутності у світі.

На окрему увагу заслуговує модель дипломатії, традиції та досвід організації дипломатичної діяльності Турецької Республіки кінця ХХ – початку ХХІ століття [17]. Зокрема, зазначене стосується кризового та посткризового періоду. Складні економічні умови, в яких Турецька Республіка, як й інші країни, опинилась у 2008 році, не стали приводом для більш виваженого фінансування зовнішньополітичної діяльності, а навпаки – посткризовий період характеризується відкриттям нових дипломатичних місій, оскільки істеблїшмент Турецької Республіки розуміє, що це – інвестування на довгострокову перспективу, яка не повинна ігноруватися через тимчасові фінансові труднощі [18].

Незважаючи на низку таких чинників, як: швидкозростаюча роль Турецької Республіки, географічна близькість країн, відносна рівність

потенціалів, висока динаміка політичного діалогу та відсутність будь-яких проблем (цей фактор є суттєвим, враховуючи, що майже з усіма країнами регіону та країнами, які є стратегічними партнерами Туреччини, вона має або поточні проблемні питання, або історичні), Україна поки що недостатньо використовує турецький вектор у своїй зовнішній політиці [19].

Враховуючи, що Турецька Республіка має всі шанси вже в недалекій перспективі перетвориться на серйозного гравця в регіоні, поглиблення двостороннього співробітництва з Туреччиною набуває дедалі більшої актуальності та відповідає національним інтересам України. Проте слід також мати на увазі, що в окремих сферах інтереси України та Туреччини є подібними, а в окремих сферах, зокрема реалізації проектів з будівництва нафто- та газопроводів, Туреччина є конкурентом України.

Щоб коротко охарактеризувати основні завдання турецької зовнішньополітичної служби доцільно привести слова діючого Міністра закордонних справ Турецької Республіки Ахмета Давутоглу: «...наразі немає лінії дипломатії, а є площина дипломатії, і ця площина – увесь світ».

Незважаючи на всю складність переговорного процесу, європейський напрямок традиційно посідає одне з пріоритетних місць у зовнішній політиці і дипломатії Турецької Республіки. У цілому перебіг подій на євроінтеграційному напрямі свідчить про налаштованість Брюсселя розвивати діалог з Анкарою і тримати її у своїй орбіті. Разом з тим, очевидно, що у відносинах між Турецькою Республікою та Європейським Союзом накопичилася критична маса суперечностей, вирішенню яких може сприяти лише прояв значної політичної волі з обох сторін [21]. Якщо розглядати діалог Європейський Союз – Турецька Республіка через призму інтересів України, турецький досвід просування на європейському шляху становить особливий інтерес для України в контексті євроінтеграційних прагнень нашої держави. Важливим є налагоджений механізм обміну інформацією та досвідом у сфері ведення політичного діалогу з ЄС як на рівні зовнішньополітичних відомств, так і на секторальному рівні. Вивчення

турецького досвіду допоможе Україні «обійти гострі кути» у подальшому переговорному процесі з ЄС. Станом на сьогодні Туреччина є одним з провідних партнерів України та, враховуючи історію становлення та розвитку двосторонніх відносин, саме Турецька Республіка може стати стратегічним партнером України в повному розумінні даного терміну, а не на рівні політичних заяв [22].

З огляду на європейський вектор зовнішньої політики України, українсько-турецькі двосторонні відносини набувають додаткового значення, враховуючи, що член НАТО Турецька Республіка має аналогічну ціль – набути членство в Європейському Союзі. Унікальний досвід Туреччини на «європейському» напрямку можуть бути використані для реалізації стратегічно важливих зовнішньополітичних інтересів нашої країни. Крім зазначеного, Туреччина є цікавою для нашої держави з точки зору енергетичної безпеки, враховуючи, що в недалекій перспективі вона стане важливою транзитною країною, якою транспортуватимуться каспійські та близькосхідні вуглеводні [23].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, унікальність сучасної політичної організації (точніше, реорганізації) світу полягає у тому, що усі ці процеси відбуваються одночасно, посилюючи дію один одного. У науці існує три підходи до розуміння трансформації традиційної дипломатії: У зв'язку з активністю недержавних акторів і розвитком громадянського суспільства дипломатія у сучасних умовах замінюється міжнародною діяльністю військових і соціальних працівників, представників неурядових організацій. Отож, традиційна дипломатія фактично зникає. Сучасна дипломатія не зазнає жодних разючих змін. Тому ті форми та методи, які були напрацьовані протягом століть, залишаються дієвими й нині. Сьогодні світ зазнає кардинальних змін і вимагає якісно нових підходів до розв'язання міжнародних питань.

Сучасна публічна дипломатія Анкари бере свій початок з 1992 року, коли було створено Турецьке агентство співробітництва й розвитку (ТІКА). Його головною метою було сприяння кооперації з численними тюркомовними державами та сусідами Туреччини в широкому спектрі сфер, а саме економічній, культурній, торговельній, соціально-політичній, освітній тощо.

Влада також активно застосовує концепцію конспірократії, представляючи будь-яку критику як частину зовнішніх загроз, що допомагає зберігати статус-кво і відволікати увагу від внутрішніх проблем. Політична нестабільність підживлюється постійною боротьбою між основними політичними силами, що призводить до загального соціального невдоволення.

Хоча Туреччина намагається реалізувати зовнішню політику «нуль проблем із сусідами», досягнення залишаються під питанням через нерозв'язані конфлікти з сусідніми країнами, такими як Вірменія, Греція та Кіпр. Прагнення Туреччини до євроінтеграції ускладнюється тривалими територіальними спорами, що ставить під сумнів її перспективи в

європейському співтоваристві.

Таким чином, Туреччина опинилася в складному політичному лабіринті, де історичні, соціальні та зовнішньополітичні фактори формують її нинішню реальність, створюючи численні виклики для розвитку демократичних інститутів і стабільності країни.

Питання геноциду вірмен займає важливе місце в турецькій політиці, впливаючи на міжнародні відносини, зокрема з Францією, де закон про кримінальну відповідальність за заперечення геноциду призвів до загострення дипломатичних відносин. Громадська думка у Франції визнає цю проблему, хоча й не вважає її критичною. Водночас, погіршуються відносини Туреччини з Сирією та Ізраїлем, що підсилює внутрішню політичну напруженість.

Опозиційні настрої в Туреччині часто спрямовані проти США та ЄС, які сприймаються як загроза незалежності країни. Це змушує правлячу Партію справедливості і розвитку (ПСР) адаптувати свою риторичку, переключачи увагу з Заходу на Схід і намагаючись зміцнити своє лідерство в мусульманському світі.

Туреччина також стикається з низкою зовнішньополітичних викликів, зокрема територіальних суперечок з Грецією та конфліктами з Сирією та Іраком. Хоча була спроба нормалізації відносин з Вірменією, підписана угода не була ратифікована, зважаючи на негативну реакцію Азербайджану, що свідчить про складність балансування між регіональними союзами і міжнародними зобов'язаннями.

Загалом, зовнішня політика Туреччини виявляється обтяженою історичними образами, сучасними конфліктами та прагненням до регіонального впливу, що створює складну ситуацію для подальшого розвитку країни.

Отже, усе це разом узятє дає підстави турецькій стороні розраховувати на значні дивіденди від політичної діяльності, спрямованої на розширення власних меж впливу і поглиблення на засадах взаємозалежності своєї

присутності в мусульманському світі. Геополітична, глобальна і регіональна ситуація, що склалася навколо країни, диктує Турецькій Республіці необхідність формування нової зовнішньополітичної стратегії та вибору відповідного дипломатичного інструментарію. Оновленими засадами такої зовнішньої політики і дипломатії стали наступні фактори: відсутність явних зовнішніх загроз; високі темпи внутрішнього економічного зростання; наявність могутньої армії XXI століття в регіоні; оточення слабкими сусідами. Усе це разом узяте дає підстави турецькій стороні розраховувати на значні дивіденди від політичної та дипломатичної діяльності, спрямованої на розширення власних меж зовнішньополітичного впливу й поглиблення на дипломатичних засадах взаємозалежності своєї присутності в мусульманському світі.

На окрему увагу заслуговує модель дипломатії, історичні традиції та досвід організації дипломатичної діяльності Турецької Республіки кінця XX – початку XXI століття. Геополітична, глобальна і регіональна ситуація, що склалася навколо країни, диктує Турецькій Республіці необхідність формування нової зовнішньополітичної стратегії та вибору відповідного дипломатичного інструментарію в контексті історичної ретроспективи і перспективи. Зазначена проблематика потребує своїх подальших наукових досліджень, з метою впровадження досвіду Турецької Республіки в українській політико-дипломатичній та інституціональній практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ціватий, В. Г. Міжкультурна комунікація в публічному інформаційному просторі XXI століття: міжнародно-політичний, глобалізаційний та освітньо-науковий аспекти Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку: матер. II Міжнар. наук.-пр. конф., 25–26 листопада 2022 р., м. Одеса: у 3 ч. Ч.
3. Львів–Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 279–283. 2. Парфіненко, А. Ю. Міжнародний туризм як інструмент публічної дипломатії: нові можливості для посилення зовнішньополітичного впливу України Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2016. Вип. 127. Ч. 1. С. 27–41.
3. Висоцький, О. Публічна дипломатія: конспект лекцій. Ч. II. Дніпро: СПД «Охотнік», 2020. 48 с.
4. Verkhovtseva, I.G., Skliarenko, I.Yu. The brand «Ukraine» in the context of public diplomacy. Proceedings of the XI International Scientific and Practical Conference. Stockholm: Mijnbestseller, 2023. P. 11–16.
5. Пікулик, О., Балак, І. Особливості публічної дипломатії Туреччини. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2022. № 1(12). С. 139–151.
6. Ганзій, О. Публічна дипломатія держав середньої сили: приклад Швеції. Травневі студії – 2021: історія, міжнародні відносини, філософія: зб. матер. III міжнар. наук. конф. студентів і молодих вчених. URL: <https://jts.donnu.edu.ua/article/view/10905>
7. Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021–2025 рр. (ухвалена Наказом МЗС України від 24.03.2021 р.) / Міністерство закордонних справ України. 25 с. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/public-diplomacy-strategy.pdf>
8. Ціватий, В.Г. Модель публічної дипломатії Європейського Союзу (ЄС) в умовах трансформації постбіполярного світо устрою XXI століття. Європейська дипломатія у XXI столітті: матер. V наук.-пр. круглого столу.

Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 74–80.

9. Філатова О.Є. Еволюція форм і методів культурної дипломатії України в реаліях XXI ст. Європейська дипломатія у XXI столітті: матеріали V наук.-практ. круглого столу. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2023. С. 70–74.

10. Публічна дипломатія Туреччини: від модельної держави до неоосманізму. URL. <https://adastra.org.ua/blog/publiczna-diplomatiya-turechchini-vid-modelnoyi-derzhavi-do-neosmanizmu>

11. Давутоглу Ахмет. Региональный поход к глобальному миру / А. Давутоглу // Россия в глобальной политике. – 2010. – № 1. – Режим доступу: <http://www.globalaffairs.ru/numbers/42/13268.html> [18.10.2024]

12. Кейрэтники Э. Работа для мальчиков: новая «милитократия» Путина // The Wall Street Journal. – 16.06.2003. – Режим доступу: www.ural.ru/lenta/society/2003,06,16,0.html?show_news=28640 [19.10.2024]

13. Вишневский Б. Для кого мы таскали каштаны из огня? / Б.Вишневский // Российская Федерация сегодня. – 2001. – 16 августа. – С. 80-81.

14. Клептокра́тія (з грец. Κλέπτειν – красти, грец. κράτος – влада) – публіцистичний термін, яким позначають владу крадіїв; Вадим Новіков: Клептократія. Частина 3. Український досвід. – 2013. – 13 серпня. – Режим доступу: <http://www.3republic.org.ua/ua/analytics/11492> [16.10.2024]

15. Stratfor: Стратегія Турції. – Stratfor. – Режим доступу: http://zvezda.ru/geo/2012/04/18/stratfor_turkey.htm [16.10.2024]

16. Корсунський С.В. Українсько-турецькі відносини: минуле, сьогодення, завтра... / С.В. Корсунський // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2011. – Вип. 17. – С. 24-31.

17. «Панорама» (Вірменія). – Режим доступу: <http://vostexpress.org/r-safrastyan-strategiya-turtsii-na-blizhnem-vostoke-privela-kvozniknoveniyu-napryazhennosti-v-otnosheniyah-s-ssha/> [16.10.2024]

18. Глобальная стратегия «Росатома». Часть 2. Турция. – Режим

доступу: http://www.odnako.org/blogs/show_32386/ [16.10.2024]

19. Türk dış politikasının analizi. – İstanbul, 2016. – P. 96-101.

20. Michael Hikari Cecire. Turkey-Georgia-Azerbaijan: Trilateralism and the Future of Black Sea Regional Geopolitics. – Режим доступу: <http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12837-turkey-georgia-azerbaijan-trilateralism-and-the-future-of-black-searegional-geopolitics.html> [16.10.2024]

21. Чубрикова О.А. Турция, которую мы не знаем / О.А. Чубрикова. – Харьков: Фолио, 2011. – 255с

22. «Закон про заснування та функції МЗС ТР» № 4009 (4009 sayılı ‘Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun’).

23. «Закон про заснування та функції МЗС Турецької Республіки» № 4009 (4009 sayılı ‘Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun’). – Режим доступу: www.mfa.gov.tr

24. У регіоні Чорного моря з’явиться атомна електростанція, Туреччина будуватиме нову АЕС. Україна повинна розпочати атомні переговори з Туреччиною. – Режим доступу: <http://geostrategy.ua/node/497> [17.10.2024]

25. Davutoğlu, Ahmet. Stratejik Derinlik / Ahmet Davutoğlu. – İstanbul: Küre Yayınları. – 2009. – 236p.

26. Türk dış politikasının analizi. – İstanbul, 2016. – P. 111-116.

27. Чекаленко Л.Д., Ціватий В.Г., Васильєва М.О. Турецька Республіка початку ХХІ століття: традиції, зовнішньополітична стратегія, інституційна модель (неупереджений погляд з України) / Л.Д. Чекаленко, В.Г. Ціватий, М.О. Васильєва // Зовнішні справи. – 2014. – № 01. – С. 22-27

28. Davutoğlu, Ahmet. Stratejik Derinlik / Ahmet Davutoğlu. – İstanbul: Küre Yayınları. – 2009. – 236p.